

| **PRIKAZI / REVIEWS** |

OD VJERODOSTOJNOSTI DOKUMENTA DO MISTIFIKACIJE

Prikaz knjige *Mistifikacija u slavenskoj kulturi: poetika i prakse* (*Mistifikacija v slavjanskoj kul'ture: poètika i praktiki*), ur. N. Zlydneva. Moskva: Institut slavjanovedenija RAN, 2023., 420 str.

Ove je godine u Moskvi, u izdanju Instituta za slavistiku Ruske akademije znanosti, objavljena vrlo zanimljiva i opsežna knjiga skupine autora o mistifikaciji u slavenskoj kulturi. Knjigu, pravi znanstveni zbornik koji okuplja dvadeset znanstvenih radova, uredila je iskusna povjesničarka umjetnosti i predstojnica Odjela za povijest kulture slavenskih naroda pri moskovskom Institutu za slavistiku, Natalija Zlydneva. Spomenuti je institut i ranije objavljivao vrlo poticajne i aktualne knjige unutar serije Kategorije i mehanizmi slavenske kulture. Spomenimo, primjerice, da je 2018. godine objavljen vrlo blizak po temi i općem tonu zbornik *Dokument i „dokumentarno” u slavenskim kulturama* (*Dokument i „dokumental'noe” v slavjanskih kul'turah. Meždu podlinnym i mnimym*, ur. N. Kurennaja). Ovim se pak zbornikom i suradnjom moskovskih i europskih znanstvenika otvara široko područje mistifikacije u ruskoj, poljskoj, bjeloruskoj, srpskoj, slovenskoj, hrvatskoj i drugim slavenskim kulturama od 18. stoljeća do same suvremenosti.

Premda je u zborniku koji predstavljamo riječ o svježim i aktualnim radovima, nije naodmet spomenuti da je u dobroj tradiciji zagrebačke škole i slijedom Pojmovnika ruske avangarde, 2002. godine bio objavljen zbornik *Mistifikacija. Parodija* (ur. S. Ludvig i A. Flaker) koji je problematizirao istu temu, ali se ograničavao uglavnom na 20. stoljeće, što je bila praksa zagrebačkih „pojmovnika”. Mistifikacija je, prema tome, tema koja intrigira znanstvenike u humanistici dovoljno snažno jer joj se oni vraćaju kao krucijalnoj temi koja je čvrsto vezana uz pitanje „istinitosti”, „točnosti”, „originalnosti”, „vjerodostojnosti” umjetničkog djela koje ima upitnu referencijalnost. Pragmatika mistifikacije je, kako navodi urednica Natalija Zlydneva u Predgovoru knjige *Mistifikacija u slavenskoj kulturi: poetika i prakse* (*Mistifikacija v slavjanskoj kul'ture: poètika i praktiki*), vrlo široka i kreće se od idealizacije i uljepšavanja, sve do manipulativnih strategija. Mistifikacija kao varljiva ili čak lažna referencija je univerzalna. Svojedobno se zagrebačka znanstvenica Andrea Zlatar u knjizi *Istinito, lažno, izmišljeno. Ogledi o fikcionalnosti* (1989) bavila svim bitnim pitanjima referencijalnosti u umjetnosti, a posebice pitanjem „istinitosti” u književnosti. Ne mogu ovdje ne spomenuti i poznati tekst Umberta Eca o moći neistine koji je objavio u zbirci

O književnosti i u kojemu je naznačio da je povijest, a ne samo književnost, u velikoj mjeri bila poprište iluzija. Koliko je samo primjera u kojima je dogmatsko mišljenje odbijalo primiti „svjetlost istine”, pita se Eco pa zaključuje da je moć neistine jača od svih drugih oblika moći. Budući da su u svjetskoj povijesti tanašne granice između istine i zablude, kako se nositi s njima u umjetničkim praksama?

U ovoj se knjizi problematizira mistifikacija na ruskom i srednjeeuropskom prostoru u posljednjih nekoliko stoljeća, s posebnim isticanjem potrebe slavenskih kultura za stvaranjem lažnih autora ili umjetničkih djela, izmišljenih (dorađenih, „poboljšanih”) povijesnih događaja ili njihovih preoblikovanja. Objavljenom je zborniku prethodila konferencija o mistifikaciji u slavenskim kulturama (*Mistifikacija v slavjanskih kul'turah: formy, pragmatika, poëtika*), koja se održala 2021. godine, usred pandemije pa je njezino održavanje bilo „varljivo” stvarno, odnosno smješteno u varljivom virtualnom prostoru internetske komunikacije. Urednica je odlučila materijal rasporediti prema principu predmeta mistifikacije u sljedeća poglavlja: *Poetika mistifikacija (Poëtika mistifikacij)*, *(Ne)prividni svjetovi (Ne/mnimye miry)*, *Izmišljeni autori (Vymyšljennye avtory)*, *Falsificirani tekstovi (Poddel'nye teksty)* i posljednji, *(Ne) vjeruj očima svojim (Ne/ ver' glazam svoim)*. Raznolikost tekstova u njihovu pristupu, metodologiji, strategiji i optici prikazanog materijala, prema riječima N. Zlydneve i jest bio cilj ove vrlo bogate i znanstveno utemeljene knjige, čiji su autori s oprezom u ruke uzimali falsificirani, lažni i varljivi materijal koji se pokazao podatan za analizu.

Poglavlje pod naslovom *Poetika mistifikacija* sadrži pet radova, koji se razlikuju i po svojoj analitičnosti i po rasponu analiziranih tekstova. Dva su teksta posvećena poetici Dostoevskog (V. G. Ščukin, Ž. Benčić-Primc). U Ščukinovu je članku riječ o mistifikacijama koje su postale podloga za oslikavanje Nikolaja Stavrogina, glavnoga mistifikatora u romanu *Bjesovi* F. M. Dostoevskog. Sam je Stavrogin zagonetka od početka do kraja romana, ali junaci koji dolaze u kontakt s njim postupno razotkrivaju njegov „lažni sjaj”. Mistifikacija se otkriva i u ponašanju bezimene junakinje iz pripovijesti *Krotka*, kako bilježi Živa Benčić-Primc, čime se šutnja kao trajna karakteristika glavne junakinje i pripovjedača razotkriva kao manipulativna i teatralna, što ju približava mistifikaciji. Bulgakovljevi je roman *Majstor i Margarita* od samoga početka zamišljen kao mistifikacija (E. V. Solov'eva). I u tom se tekstu pokušava rasvijetliti mistifikacija u teatralnosti, ali i u hibridnosti narativa koji narušava pripovjednu normu. Stalni interes istraživača usmjeren je prema različitim oblicima mistifikacije *Hazar-skog rečnika* Milorada Pavića, čime se bavi E. V. Šat'ko. Pseudopovijesni dokument koji pripovijeda o realnim povijesnim događajima dopušta različita tumačenja. Autor smatra da Pavić nastoji iskrojiti svijet kao jedinstvo citiranja i mistifikacije, a objašnjava to i njegovim djelom *Pozorište od hartije*, antologije koja se sastoji od 38 priča

izmišljenih autora, čime se pokazuje da je mistifikacija glavni postupak stvaranja za srpskoga pisca. Polina Korol'kova završava prvi blok ovoga zbornika tekstem o mistifikacijama u romanima suvremene hrvatske spisateljice Jasne Horvat. Korol'kova pokazuje da povijesne činjenice nisu bitne za utvrđivanje istine, a povijest postaje povod za prevladavanje prostora i vremena, čime je također riječ o svojevrsnoj igri.

Poglavlje *(Ne)prividni svjetovi* otvara tekst o „Glasovima Utopije” nobelovke Svetlane Aleksievič u kojemu Danijela Lugarić Vukas propituje problem autorstva, izvornosti i vjerodostojnosti književnoga teksta prema pretpostavljenoj stvarnosti. Lugarić Vukas se pritom posebno osvrće na problem mistifikacije u okviru književnosti svjedočenja (*testimonial literature*). Aleksej Koljanov piše o češkom dekadentu Arturu Brejskom koji je svoj život konstruirao kao „filozofski projekt” pa se može govoriti o autostilizaciji pomoću biografskih i književnih mistifikacija. Dok je ovdje riječ o automistifikaciji, u poglavlju *Izmišljeni autori* susrećemo se s autorskim mistifikacijama, odnosno konstruiranim biografijama i radovima „drugih”. U području suvremene književnosti ističe se V. Pelevin, koji negira svrstavanje vlastitih tekstova u postmodernističke, na što ukazuje Zsuzsa Hetényi u tekstu o prividnom svijetu u njegovoj kratkoj priči *Jedan vogue*. Bez obzira na to, pri analizi se utvrđuje ovisnost svijeta o sredstvima masovne komunikacije, zbog čega i *vogue/vog* postaje kolebljiv znak (rus. бог), a „jedan vog” je umnoženi „novi Bog”. Rafaela Božić u svom radu predstavlja široj publici zadarskoga pisca Želimira Periša analizom njegova romana *Mladenka kostonoga*, koji je 2020. dobio književnu nagradu Tportala i u kojemu autorica razotkriva kako mistifikaciju povijesnih i zbiljskih događaja tako i demistifikaciju folklornih vjerovanja.

Kao što su svjetovi mogućí i prividni, tako i autor postaje varljiva kategorija. U poglavlju *Izmišljeni autori*, triju moskovskih znanstvenika, E. V. Bajdalove, N. M. Kurenne i L. A. Trahtenberga, razmatraju se upravo pitanja autorstva. Mistifikacija, odnosno potpuna „prevara” čitatelja i kritičara događa se objavljivanjem radova izmišljenoga pjesnika Éduarda Striha ili stvaranjem bjeloruske pjesnikinje Lesje Beloruske, a u SAD-u konstruiranjem tobožnjega ruskog pisca F. V. Larroviča. Sve su te mistifikacijske metode bliske današnjim mogućim mistifikacijama koje se događaju zahvaljujući umjetnoj inteligenciji. Što je stvarno, a što konstruirano? Nije li i autor samo konstrukt, kako nas je učio Roland Barthes? Slično se događa i s tekstovima-mistifikacijama (poglavlje *Falsificirani tekstovi*), gdje je riječ o političkim dokumentima i oporukama, pseudobiografskim žanrovima, lažnim povijesnim svjedočanstvima (A. F. Stroev, K. B. Egorova, T. I. Čepelevskaja). Andrej Toporkov dobro tumači primjer mistifikacije ruskoga folklorista Ivana Saharova vezane uz rukopis izmišljenog trgovca iz Tule. Čitavi su se znanstveni radovi objavljivali s pozivanjem na rukopis kojega

zapravo nije bilo. Ovaj problem znanstvenog falsifikata književnost poznaje kao oblik igre. Nije li se Puškin igrao s rukopisima i objavio *Pripovijesti pokojnog Ivana Petroviča Belkina* koje su trebale potvrditi vjerodostojnost prikupljenih priča? Prihvaćajući rukopis tobožnjeg Belkina, Puškin kao tobožnji izdavač objavljuje njegovo pismo koje služi kao uvodno poglavlje u zbirku pripovijesti. Aleksandr Puškin ovdje nije slučajno spomenut, jer su tobožnji rukopisi Bel'skoga, koje Toporkov otkriva kao književnu mistifikaciju, smješteni u isto vrijeme kada i Puškin piše svoje *Pripovijesti*, naime, u 1830-te. Književna je mistifikacija prve trećine 19. stoljeća stoga vrlo aktualna i danas, gotovo dvije stotine godina kasnije.

Mistifikacija nije povezana samo s autorstvom i rukopisnom građom ili književnom igrom. Otkriva se i u likovnim umjetnostima i drugim vizualnim medijima. U tekstu *Mistifikacija kao gesta u vizualnim praksama avangarde* Natalija Zlydneva jasno pokazuje likovni materijal od avangardnih pravaca 1910-ih godina, preko konceptualizma 1970-ih te jugoslavenskih neoavangardista okupljenih oko grupe Gorgona, čime mistifikacija ima svoju povijest i razvoj od zaigranosti do društvenog protesta, ili pak od likovne umjetnosti do performansa. Slično se događalo u Jugoslaviji 1980-ih godina, na što upozorava David Krasovec pišući o mjestu umjetnika u jugoslavenskom socijalističkom društvu i oblicima mistifikacije kojom su se igrali članovi skupine Neue Slowenische Kunst (NSK). Filmskoj su umjetnosti u ovom zanimljivom zborniku posvećena dva teksta (D. G. Viren i A. N. Krasovec) koji se bave eksperimentalnim filmom u češkoj i poljskoj kinematografiji te slovenskim dokumentarno-igranim i pseudodokumentarnim filmom.

Zbornik *Mistifikacija u slavenskoj kulturi: poetika i prakse* nije u potpunosti iscrpio tu duboku i razgranatu temu, ali je upozorio na raznovrsnost mistifikacije koja se kreće od zaigranosti umjetničkog materijala do laži i namjerne obmane i obrnuto. Ranije objavljen zbornik o dokumentu dobar je uvod u zbornik o mistifikaciji pa oba možemo čitati kao cjelinu s bogatim materijalom o istinitom i lažnom, o originalu i kopiji, o stvarnom i varljivom te ostalim igrama koje nam nude umjetnost i izvanumjetnička građa. Dodat ću također da je zbornik o mistifikaciji kao kulturnom fenomenu dobro uređen (uredništvo: N. V. Zlydnevy i D. K. Poljakov) i pruža čitateljima pregledan uvodni tekst, izdašnu znanstvenu literaturu, podatke na kraju zbornika o svih dvadeset autora ovoga znanstvenog kolektiva. Svaki tekst ima i doi oznaku, inače vrlo korisnu za internetsko pretraživanje u slobodnom pristupu te sažetak na ruskom kao jeziku rada i na engleskom, čime ova knjiga može poslužiti ne samo rusistima nego i široj publici iz područja humanističkih znanosti koje ova poticajna tema zanima.

Jasmina Vojvodić

VODIČ KROZ ISTRAŽIVANJE ZA MLADE LINGVISTE I TRANSLATOLOGE

Nataša Pavlović i Mateusz-Milan Stanojević: *Znanstvena istraživanja jezika i prevođenja*. Zagreb: FF press. 2023. ISBN: 9789533790107

Knjiga *Znanstvena istraživanja jezika i prevođenja*, kao što joj sam naslov najavljuje, donosi pregled osnovnih koraka za provođenje znanstvenih istraživanja u područjima jezika i prevođenja. Prepoznavši objektivnu prazninu u hrvatskoj literaturi posvećenoj problematici metodologije istraživanja unutar područja jezika i prevođenja, autori knjige Nataša Pavlović i Mateusz-Milan Stanojević ovu su suradnju ostvarili s ciljem pomaganja mladim i manje iskusnim istraživačima u planiranju i provedbi vlastitih istraživanja. Znanstveno je iskustvo Pavlović u okvirima translatoLOGIJE razvidno već iz njezine prve knjige *Uvod u teorije prevođenja* (2015), dok o Stanojevićevo iskustvo u kognitivnolingvističkim istraživanjima svjedoče čak dvije monografije – *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode* (2013) i *Strateško konstruiranje značenja riječju i slikom – konceptualna motivacija u ovladavanju jezikom* (u suautorstvu s Renatom Geld, 2018). Upravo različite, a opet srodne znanstvene pozadine, kao i potrebno nastavno i mentorsko iskustvo rada s mladim istraživačima, omogućuju autorima da ponude nadasve pristupačan i konkretan priručnik.

Knjiga *Znanstvena istraživanja jezika i prevođenja* sastoji se od 17 poglavlja koja su organizirana u pet većih cjelina: I. Priprema i operacionalizacija istraživanja, II. Prikupljanje podataka, III. Analiza podataka, IV. Diseminacija rezultata istraživanja i V. Otvorenost i etičnost u istraživanju. Knjiga je logički strukturirana, poglavlja smisleno proizlaze jedno iz drugog. Svaka cjelina i zasebno poglavlje započinje s ishodima učenja, a završava s praktičnim zadacima i rubrikom „Pročitajte više“, što unutarnju organizaciju čini izuzetno preglednom. Nerijetko u poglavljima susrećemo referencije na druga mjesta u knjizi koje, zajedno s kazalom ključnih pojmova na kraju knjige, olakšavaju pretragu željenih informacija. Iz stilske je nepretencioznosti vidljivo da su autori u svakom trenutku pisanja knjige vodili računa o lakoći razumijevanja raznih aspekata znanstvenih istraživanja koji se ciljnoj čitateljskoj publici mogu čini nimalo lakima. Sva su poglavlja teorijski utemeljena i prikladno oprimjerena; definicije neophodnih termina (npr. *aksiom*, *hipoteza*, *varijabla* itd.) popraćene su primjerima iz lingvistike i translatoLOGIJE, ali i znanosti šire, pa čak i svima razumljivim scenarijima iz svakodnevnog života. Sam sadržaj, kao i popis literature, pokazuje da autori vlada-

ju recentnim spoznajama u području. Čitatelja autori upućuju i na dodatnu literaturu za produblјivanje specifičnih interesa i potreba.

Međutim, potrebe će većine istraživača biti zadovoljene onime što sami autori nude. Upravo se u tome i ogleda najveći doprinos knjige. Naime, prateći prva četiri poglavlja (i vladajući se sukladno smjernicama iz petog), osobito rubriku „Zadaci“, čitatelj može kvalitetno isplanirati i provesti istraživanje te napisati znanstveni rad. Prvi put istraživač-početnik na jednom mjestu može pronaći, između ostalog, popise sustava za upravljanje bibliografijom i načina citiranja (38), popis korpusa (99), softvera za kvalitativnu analizu (134) i, konačno, obrazac plana istraživanja (201–202). Navedeni elementi pokazuju da autori dosljedno primjenjuju savjete o suvremenosti pristupa koje daju čitateljima. Naposljetku, valja pohvaliti poglavlja 13. i 15. o znanstvenim konferencijama i postupku recenzije. Uz već spomenute opće kvalitete, poglavlja raspršuju predodžbe o eruditskim kulama bjelokosnim i pripremaju mlade istraživače na realnosti rada u znanosti, od financiranja do nošenja s kritikama i negativnim recenzijama. Sadržajnu jasnoću i pristupačnost konzistentno prati ohrabrujuć ton obraćanja.

Knjiga *Znanstvena istraživanja jezika i prevođenja* bila je objavljena u elektroničkom izdanju 2020. godine. Nakon što je dobila oznaku *Manualia Universitatis studiorum Zagradiensis*, objavljena je ove godine i u tiskanom izdanju. U kojem god je obliku odlučili pročitati, dobit ćete ono što je predugo nedostajalo u domaćoj literaturi – konkretne smjernice za hvatanje u koštac s istraživanjem jezika i prevođenja. Knjigu smatram nezaobilaznom literaturom za mlade lingviste i translatologe, ali i dobrodošlom motivacijom iskusnijim istraživačima i podsjetnikom na to kako se kvalitetno baviti znanstveno-istraživačkim radom u okvirima jezika i prevođenja.

Antonia Pintarić

POETIKA HLADNOĆE

**Branko Tošović: *Andrićeva kriopoetika*. Beograd: Čigoja. 2023.
ISBN 978-86-531-0873-1**

Godina na izmaku donijela je velik doprinos andrićologiji u obliku tri (sadržajem i gabaritima) iznimne knjige – svih triju pod dirigentskom palicom profesora emeritusa Sveučilišta u Grazu Branka Tošovića, a povezana s njegovim dugogodišnjim projektom *Andrić-Initiative: Ivo Andrić u evropskom kontekstu* (Graz: 2007. –).

Prve dvije knjige su zbornici *Andrićarijum* i *Andrićeva poezija* u kojima se Tošović pojavljuje u ulozi urednika i autora.

Međutim, ovdje ćemo se fokusirati na treću knjigu ovoga svojevrsnog trolista – impresivnu studiju na 887 stranica pod nazivom *Andrićeva kriopoetika*.

Kriopoetika dio je poetike koja se bavi umjetničkom prezentacijom prirodne i društvene hladnoće. Odnosno, kriopoetika je termin koji označava književni postupak korištenja pojmova hladnog, hladnoće i zime u njihovu konotativnom i denotativnom značenju u književnim tekstovima. Termin je uveo prof. Branko Tošović u pozivu na simpozij *Hladnoće i zime Ive Andrića i ruskih nobelovaca* 2019.

U monografiji *Andrićeva kriopoetika* predmet istraživanja je kriopoetika Ive Andrića te usporedba njegova stvaralaštva prema stvaralaštvu izabраниh stranih i domaćih književnika. Monografija predstavlja nastavak zbornika *Kriopoetika Iva Andrića i ruskih nobelovaca* iz 2020. u kojoj je Tošović šire predstavio sâm pojam kriopoetike.

Ova obimna knjiga podijeljena je u osam glava uz Uvod, Pojmovnik, Zaključak, Skraćenice, Oznake, Literaturu i nekoliko registara (Predmetni, Imenski, Registar tekstova, Registar Likova i Registar geografskih naziva).

Glava 1. naslovljena je „Poetika” i daje praktičan i pregledan prikaz razvoja i aktualne situacije u ovoj znanstvenoj disciplini, posebice imajući u vidu potrebu pojmovne sistematizacije. Navodi se niz termina (makropoetika, mikropoetika, imanentna poetika, eksplicitna poetika, implicitna poetika, autopoetika, idiopoetika) i daje njihova definicija te popis relevantnih radova i autora.

Glava 2., naslovljena „Kriologija” – i sama dužine samostalne monografije (od 47. do 188. stranice), široko i duboko definira pojam kriologije te navodi niz primjera uz pojedine pojavnosti izraza hladnoće koje autor prepoznaje u različitim podskupinama za koje daje i odgovarajući termin. Niz termina koje uvodi Tošović fascinantant je i zasigurno olakšava dubinsko shvaćanje bogatstva izraza hladnoće.

Glava 3. naslovljena „Kriolizam romana” analizira kriolizme u šest Andrićevih

romana. Tošović dolazi do zaključka da svaki Andrićev roman odlikuje određena vrsta kriolizama („ćuprijski”, „travnički”, „avlijski”, „sarajevski”, „škrtački”, i „lucidarni”). Primjerice, kako ističe Tošović, u romanu *Na drini ćuprija* Andrić se više koncentrira na unutrašnju (individualnu) nego na vanjsku (prirodnu) hladnoću (2023: 705). Rezultati usporedbe kriolizama Andrićevih romana s kriolizmima romana ruskih nobelovaca donose zanimljive rezultate. Primjerice, analiza pokazuje da se Andrić i B. L. Pasternak razlikuju u opisivanju prirode. Dok Andrić svodi opise krajolika na minimum, Pasternak nudi obilje kriolskih deskripcija (2023: 709). Osim Pasternakovljeva *Doktora Živaga*, analizirani su i romani *Selo* I. A. Bunjina, *Tihi Don* M. A. Šolohova te *Arhipelag GULAG* A. Solženjicina (koji se i ističe svojim prikazima najsirovije hladnoće).

Glava 4. naslovljena je „Kriolizam pripovijedaka” i u njima autor predstavlja rezultate analize 133 Andrićeve pripovijetke. I ovdje je provedena komparativna analiza s radovima ruskih nobelovaca (poglavito I. A. Bunjina). Analiza pokazuje da je Andrić bliži Šolohovu nego Bunjinu iako je dijapazon tema kod Andrića raznorodan dok kod Šolohova imamo samo Don i zbivanja oko njega u doba građanskog rata.

Glava 5. naslovljena „Kriolizam poezije” donosi rezultate analize 105 (122) Andrićevih pjesama u stihu i prozi. I ovo poglavlje moglo bi biti samostalna monografija (od 467. do 611. str.). U ovom poglavlju Tošović zaključuje kako u Andrićevoj poeziji ima više jeseni nego zime te kako je Andrić više pjesnik prelaska topline u hladnoću, to jest pretvaranja svjetlosti u tamu (2023: 467). Kao i u slučaju prethodnih poglavlja, Tošović uspoređuje Andrićevu poeziju s pjesništvom nekih drugih autora te daje i ovdje niz premijera. Analizirani pjesnici su kao i u slučaju proze: ruski nobelovac I. A. Bunjin te njegov opus od 222 pjesme kod kojeg Tošović ističe snijeg kao suštinski marker Bunjinova kriolizma (2023: 517). Tošović u analizi otkriva kako su Andrić i Bunjin slični u tome da su obojica više pjesnici jeseni i prozaici zime (2023: 518). Analiza poezije B. L. Pasternaka (3 zbirke i 325 pjesama) ukazuje na velik broj kriolizama koji su često povezani s motivom žene (2023: 529). Kada uspoređuje poeziju I. A. Brodskog s Andrićevom poezijom, Tošović pronalazi izrazitu podudarnost između ova dva pjesnika u njihovoj misaonosti (2023: 537). Obojica, kako navodi Tošović, „obasipaju” čitaoca mudrim izrazima, aforizmima i iskazima univerzalnog karaktera (2023: 537). Tošović ističe da poeziju Brodskog determiniraju tri osnovna markera. Brodski posvećuje prostoru izuzetnu pažnju kako bi pomoću njega odslikao pogled na svijet i iznio osjećaje i raspoloženja. Tošović također ističe lingvocentizam Brodskog, gdje se u mnogim stihovima ulančavaju nazivi jezičnih jedinica te se posebno ekspliciraju interpunkcijski znakovi. Brodski stvara osebujnu konstrukciju – „matrjošku”, gdje upravo u prostor s različitim stanjima smješta pejzaž, a u njega

kriolizam (2023: 542). Kada opisuje zimu, Brodski uvodi neobične motive, a slike snijega snažne su i ponekad čudne te dolaze u obliku metafore ili usporedbe (2023: 543). Tošović potvrđuje analizu Z. J. Petrove koja je analizirala leksičko-semantičko polje zima u poetskom idiostilu Brodskog (Petrova, 2020). Ta studija pokazuje da je učestalost upotrebe riječi kod Brodskog u tom polju deset puta veća od učestalosti upotrebe leksema povezanih s drugim godišnjim dobima. Stoga Petrova izvlači zaključak da je zima prepoznatljiva karakteristika pejzaža poetskog svijeta Brodskog (2023: 549). Među zimskim praznicima Božić kod Brodskog ima posebnu ulogu i posvećen mu je čitav ciklus pjesama. Poetski korpus A. I. Solženjicina svega je 35, a M. A. Šolohova tek jedan tekst koji Tošović žanrovski smješta između kratke priče i pjesme u prozi. Radi se o tekstu *Zdravo, zimo!* koji je u svojoj biti euforični doživljaj zimskog jutra na početku zime. Osim ruskih pjesnika, Tošović analizira i poeziju B. Ćopića, D. Lakičevića i B. Koneckog. Rezultate iscrpne analize nemoguće je ovdje adekvatno predstaviti zbog izuzetno mnogo podataka i zaključaka.

Glava 6. naslovljena „Kriolizam publicistike” predstavlja Andrićevu publicistiku koja čini 136 radova (Tošović ovdje uključuje eseje, putopise, prikaze, recenzije, predgovore, osvrtne i drugo), a analiza je pokazala da među njima postoji mali broj tekstova u kojima se odslikava ili dotiče kriolizam. Osim Andrićevih tekstova, Tošović analizira i knjigu *7000 dana u Sibiru* K. Štajnera koja svojim kriolizmom izrazito odskače jer se radi o snažnom viđenju hladnoće u jednom od klimatski najsirovijih područja na Zemlji. Zanimljiv je Tošovićev zaključak da je Sibir u Štajnera ipak često više metafora nego geografski pojam (2023: 640).

Glava 7. naslovljena „Kriolizam misaone proze” odnosi se na tekstove koje Tošović smatra tekstovima prožetim razmišljanjem o svijetu, životu, prirodi itd. Posebno ističe tekst *Znakovi pored puta* koji, kako ističe Tošović, žanrovski nije lako odrediti pa ga svrstava upravo u ovu skupinu tekstova (2023: 667). Hladnoća kao motiv u ovom tekstu javlja se uglavnom u obliku parakriolizma (duhovne i duševne studeni u starosti, samoći, u formi hladnokrvnosti očajanja straha), kriosomatizma (hladnoće tijela), interkriolizma (hladnoće u odnosima među ljudima, između žene i muškarca) i ekstrakriolizma (hladnoće vremena i prostora). Najčešći motiv koji Andrić dovodi u vezu s kriolizmom, koji odslikava, u njemu ili o njemu razmišlja, kako otkriva Tošovićeva studija, jest starost – što je, kako ističe Tošović, ujedno i značajan motiv i njegove proze i poezije (2023: 667).

Ono što naročito treba istaknuti u ovoj knjizi svakako je niz termina koje Tošović uvodi. Osim samog glavnog pojma kriopoetike kriolizma izdvojimo još (uz one koje smo već spomenuli) i: zookriolizam gdje sam radi o prikazivanju hladnoće kod životinja, a također uvođenja životinja u prostor i vrijeme hladnoće (2023: 658), fito-

kriolizam koji nastaje odslikavanjem biljnog svijeta flore u prostoru i vremenu hladnoće (2023: 658), kriokulinarizam koji se stvara upričavanjem jela i pića u vrijeme i prostor hladnoće, njihovim prikazivanjem kao sredstva borbe protiv hladnoće, za osvježavanje ili zagrijavanje (2023: 659), kriorelativnost koja predstavlja nepostojanje apsolutne hladnoće u viđenju kriolizma u prirodi i kod živih bića (dok se u našem klimatskom pojasu temperature oko nule smatraju hladnoćom, na krajnjem sjeveru to je zapravo prilično toplo) (2023: 660), kriomitologizam koji predstavlja dio mitologije koji kao motiv ima hladnoću (2023: 661), krioesetika – dio estetike koja se bavi hladnoćom kao estetskom kategorijom prije svega kao ljepotom (2023: 662), kriokvantifikacija koja podrazumijeva utvrđivanje veličine količine obima hladnoće (2023: 662), kriovakuum koji se odnosi na praznine u percipiranju i osmišljavanju hladnoće, a također i na hladnoću kao prazninu (2023: 663).

Popis samo dijela termina koje uvodi Tošović, nadamo se, oslikava bogatstvo i iznimnu složenost i preciznost ove studije. Studije, koju je upravo zbog njezinih najboljih karakteristika teško, zapravo nemoguće predstaviti u potpunosti. Ona uistinu predstavlja enciklopedijsko izdanje i apsolutno se možemo složiti s mišljenjem koje u svojoj recenziji ove knjige iznosi Jasmina Vojvodić – ona naziva ovu knjigu znanstvenim događajem 2023.

Rafaela Božić

LITERATURA

PETROVA, Zoja. „Leksiko-semantičeskoe pole ‘zima’ v poetičeskom idiostile I. Brodskogo.” U: *Kriipoetika Iva Andrića i ruskih nobelovaca /Die Kryopoetik von Ivo Andrić und russischen Nobelpreisträgern*. Ur. Branko Tošović. Graz – Beograd – Banjaluka: institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske Svet knjige – nmlibris: 633–644.

